

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ

CUSTOMS POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION DEVELOPMENT DIRECTION

Турчіна С.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції,
Сумський національний аграрний університет

Дашутіна Л.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції,
Сумський національний аграрний університет

Turchina Svitlana

PhD in Economics, Professor Associate,
Sumy National Agrarian University

Dashutina Lyudmila

PhD in Economics, Professor Associate,
Sumy National Agrarian University

Обґрунтовано поняття та особливості митної політики України в умовах євроінтеграції. Підкреслено провідну роль митного регулювання та митних послуг для узгодження регуляторної бази країни з відповідним законодавством ЄС. Виявлено низку позитивних змін у напрямі реалізації митних реформ. Проаналізовано динаміку митних платежів до державного бюджету за останні п'ять років. Установлено, що 1/3 доходної частини державного бюджету формують митні платежі, що є характерним для більшості країн Європейського Союзу. Доведено, що позитивних результатів реформування можна досягти лише за наявності зваженої та далекоглядної митної політики, а саме: спрощення митних процедур, гармонізації та уніфікації митного законодавства до вимог ЄС, підвищення якості державного управління, належного застосування законодавства та доступності достовірної інформації.

Ключові слова: глобалізація, лібералізація торгівлі, митна політика, митний тариф, національні економічні інтереси, євроінтеграція, ЄС.

Изложены понятия и особенности таможенной политики Украины в условиях евроинтеграции. Указано на ведущую роль таможенного регулирования и таможенных услуг для согласования регуляторной базы Украины и соответствующего законодательства ЕС. Выявлены положительные изменения, связанные с реализацией таможенных реформ. Проанализирована динамика таможенных платежей в государственный бюджет за последние пять лет. Установлено, что 1/3 доходной части государственного бюджета формируют таможенные платежи, что характерно для большинства стран Европейского Союза. Доказано, что положительных результатов реформирования можно достичь исключительно при наличии взвешенной и дальновидной таможенной политики, касающейся упрощения таможенных процедур, гармонизации и унификации таможенного законодательства к требованиям ЕС, повышения качества государственного управления, надлежащего применения законодательства и доступности достоверной информации.

Ключевые слова: глобализация, либерализация торговли, таможенная политика, таможенный тариф, национальные экономические интересы, евроинтеграция, ЕС.

In terms of determining European priorities, effective government customs policy and existing customs framework has a leading role, reflecting the reality of economic development of the country, its external directions and its stand in the world economic space. Methodological context of customs policy is reasoned basing on main regula-

tions of the Customs Code of Ukraine, theoretical stand of leading domestic scientists and certain aspects of legislative framework of European Union, which let authors outline the customs policy position, substantive and operational area and institutional hierarchy. The research set that significant customs reforms and positive changes took place from the 1st of January 2016. Positive changes in realization of customs reforms were illustrated: close cooperation of GFS authorities with subjects of FEA; intensive work on intellectual property legislation of Ukraine aiming at preventing illegal transferring of intellectual property objects through the customs border of Ukraine; implementation of the electronic declaration system, which simplifies procedures at customs; simplifying, by customs departments of Fiscal Service of Ukraine, export to EU on domestic goods through issuance certificates for transferring (EUR.1 form); implementation of the "authorized exporter" institute; reformation of Government Fiscal Service of Ukraine; international cooperation of GFS authorities aiming at preventing corruption and organized criminal activity. Dynamic of customs payments to government budget for the last five years was analyzed. Authors analyzed indicators of foreign economic activity of Ukraine and customs payments flow to FBU. It was determined that, for the last five years, 1/3rd part of income state of the Government budget was formed with customs payment which is typical for most European Union countries. Positive reforming results were proofed to be achieved only with balanced and long-term customs policy: simplifying customs procedure, harmonization and unification of customs legislation to EU requirements, increasing of government management quality, appropriate government enforcement and availability of reliable information.

Key words: globalization, trading liberalization, customs policy, customs tariff, national economic interests, Euro integration, EU.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вигідне географічне розташування України на шляху основних транзитних потоків між Європою та Азією, наявність морських портів, розгалуженої мережі залізниць та автомобільних доріг, трубопроводів створюють сприятливі умови для активізації зовнішньоекономічної діяльності та подальшої інтеграції України до європейського політичного, економічного і правового простору. У цьому зв'язку українське законодавство зазнає постійних змін, пов'язаних із гармонізацією та приведенням його у відповідність до стандартів ЄС, митне законодавство не є винятком, постійно адаптується та вдосконалюється. З огляду на це, варто наголосити на актуальності проблемних питань, пов'язаних із провідною роллю митної політики у забезпеченні реалізації економічних інтересів держави в контексті її євроінтеграційного вектору розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженню питань митної політики України присвятили публікації відомі вітчизняні науковці: О. Гребельник, Л. Деркач, О. Дяченко, С. Ківалов, О. Кузьмін, А. Мазаракі, Т. Мельник, П. Пашко, С. Хамініч та багато інших. Водночас слід констатувати, що в сучасних умовах активної євроінтеграційної спрямованості держави актуалізується значимість подальших досліджень митної політики України, зосереджуючись на питаннях міжнародного співробітництва, впровадження світового досвіду та приведення митного регулювання у відповідність до стандартів ЄС.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою роботи є аналіз сучасних тенденцій державної митної політики, обґрунтування аналітичних висновків щодо її місця та ролі в системі державного регулювання зовніш-

ньоекономічної діяльності України в контексті євроінтеграційного вектору розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За умов визначення євроінтеграційних пріоритетів саме ефективна митна політика держави та дієва митна система набувають провідного значення, відображаючи реалії економічного розвитку держави, її зовнішніх векторів співробітництва та позицій у глобальному економічному просторі.

Україна є невід'ємною частиною економічного та торговельного співробітництва, а співпраця податкових і митних органів відіграє важливу роль у збільшенні обсягів зовнішньої торгівлі, стабілізації соціально-економічного розвитку держави та підвищенні добробуту населення. Однак, зважаючи на те, що наша держава належить до держав із рівнем доходів нижче середнього, реформи будуть ефективними за умов полегшення митних процедур, гармонізації документів, підвищення якості державного управління, належного застосування законодавства та доступності достовірної інформації [1].

Методологічний контекст митної політики автори статті обґрунтовують, базуючись на основних положеннях Митного кодексу України, теоретичних позиціях провідних вітчизняних учених та окремих положеннях законодавчої бази Європейського Союзу, що дало змогу окреслити її місце, предметну і функціональну сфери та інституційну ієрархію (рис. 1).

Отже, державна митна політика, згідно з Митним кодексом України, – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки країни та її інтеграції до світової економіки [2].

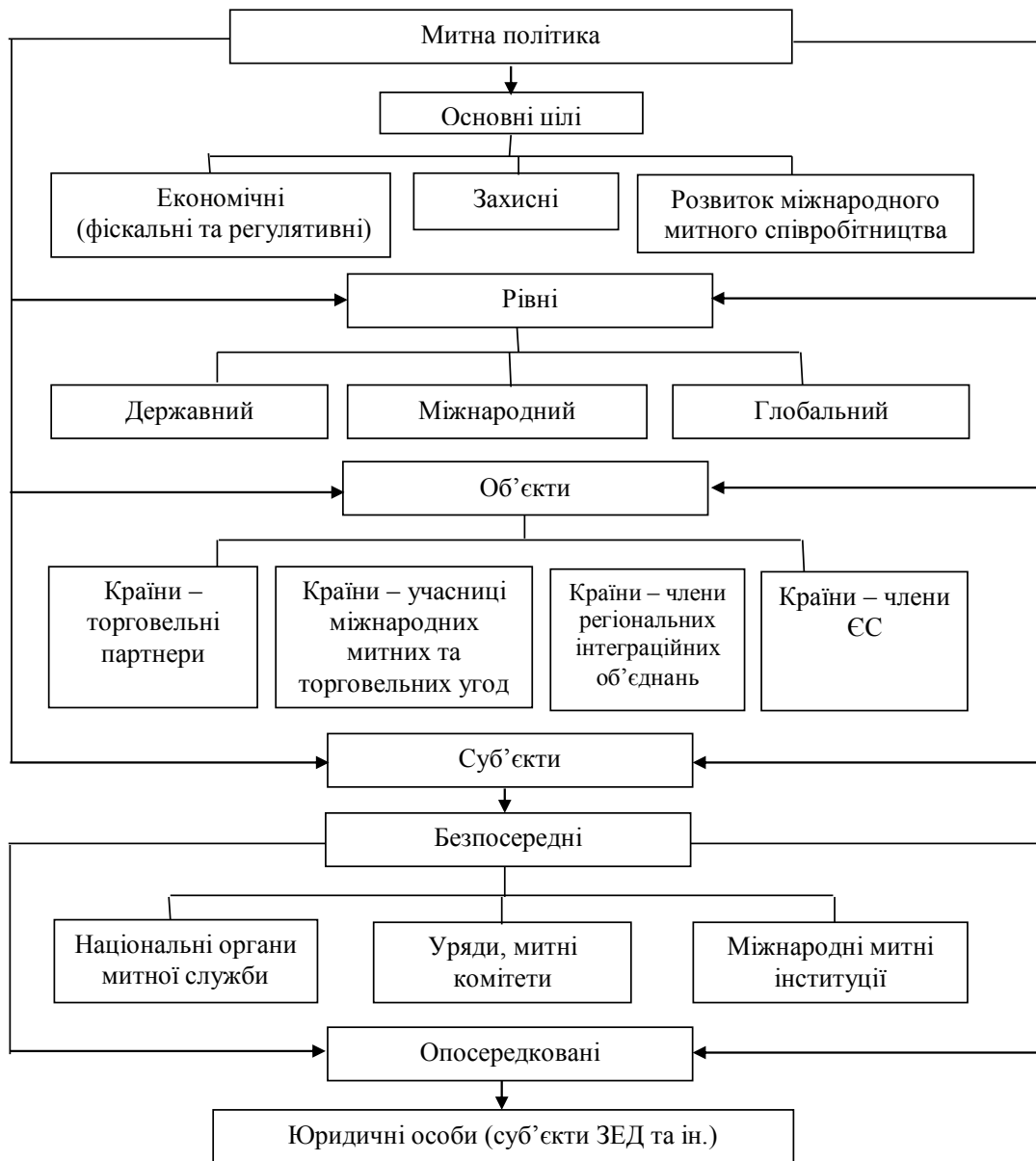


Рис. 1. Формування та реалізації митної політики України в контексті євроінтеграційного вектору розвитку

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Слушними, на нашу думку, є дослідження науковця О. Гребельника, який розглядає митну політику з економічного погляду та вважає її провадженням зовнішньої та внутрішньої економічної політики країни, що ґрунтується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин зі світовою системою господарювання: протекціонізмом, вільною торгівлею або гармонійному їх поєднанні [3, с. 23].

У Європейському Союзі митну політику визначають як складову частину внутрішньої та зовнішньої політики держави, що здійснюється у рамках відповідних закріплених законом інституцій. Завданнями митної політики є забезпечення найефективнішого використання інструментів митного контролю та регулювання

товарообміну на митній території, участі в реалізації торгово-політичних завдань щодо захисту внутрішнього ринку та стимулювання розвитку національної економіки [4].

Досліджуючи визначену проблематику, доречним буде підкреслити, що з 1 січня 2016 р. між Україною та Європейський Союзом діє Угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) [5]. Цей документ є надзвичайно важливим, адже спрямований на зменшення та скасування тарифів, лібералізацію доступу до ринку послуг, приведення українських правил та регламентів ведення бізнесу у відповідність правилам та регламентам ЄС для забезпечення вільного руху товарів і послуг та взаємного

недискримінаційного ставлення до компаній, товарів і послуг на території України та ЄС.

Дієвим кроком інтеграції України до Євросоюзу є оприлюднена в 2016 р. інформація прес-служби Державної фіскальної служби про те, що виконавчий орган ДФС України підтримує імплементацію Європейського митного кодексу, чинного з липня 2016 р., та про наміри адаптувати й імплементувати Європейський митний кодекс із 2017 р. [6]. Беззаперечно, відлік істотних митних реформ можна розпочинати із цього часу та фіксувати позитивні зміни, а саме:

1) тісну взаємодію органів ДФС із суб'єктами ЗЕД, завдяки чому державний бюджет України отримує більшу суму митних надходжень;

2) активну роботу щодо приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності для недопущення незаконного перевезення об'єктів інтелектуальної власності через митний кордон України;

3) уведення системи електронного декларування, що спрощує процедури перевірки на митницях;

4) за рахунок видачі сертифікатів з перевезення на товари вітчизняного походження (ф. EUR.1) до держав – членів ЄС відбулося значне спрощення перевірок митними підрозділами ДФС. Кількість таких сертифікатів станом на 31.12.2017 становила 57 тис. шт. [7];

5) упровадження інституту «уповноваженого (схваленого) експортера». З початку дії Угоди цей статус отримали 159 підприємств [7]. Статус уповноваженого експортера надає переваги в отриманні тарифних преференцій, сутність яких полягає у тому, що український експортер без оформлення сертифіката з перевезення (ф. EUR.1) самостійно визначає та декларує походження товарів на комерційних (товаросупровідних) документах, що прискорює процедуру експорту. Тобто вказаний статус передбачено для сумлінних платників податків – суб'єктів ЗЕД, які можуть проходити митні процедури за спрощеною схемою;

6) міжнародну співпрацю органів ДФС із метою протидії корупції та організованій злочинності.

До позитивних змін у митній політиці варто додати і реформування Державної фіскальної служби України. У березні 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реформування ДФС, яка значною мірою охопила й митну політику країни. Ця Концепція отримала рекомендації від Європейської Комісії та Митно-прикордонної служби США. Під час створення Концепції Міністерство фінансів України взяло до уваги митні стандарти ЄС (Customs Blueprints). Відповідно до положень зазначеного нормативного акту, передбачається впровадження єдиних стандартів визначення митної вартості та класифікації товарів, мають бути створені певні автоматизовані рішення, основним завданням яких є блокування сумнівних митних операцій,

установлення балансу в часі під час здійснення митного оформлення тощо [8]. Отже, покорова реалізація основних положень вказаного документа має забезпечити рівень митної політики України, який вимагає Європейський Союз.

Для характеристики ефективності митної політики вважаємо за доцільне розглянути показники зовнішньоекономічної діяльності України. Так, згідно з даними Державної служби статистики, у 2017 р. обсяг вітчизняного експорту становив 43,3 млрд. дол. США. Цей показник зріс на 19% порівняно з попереднім роком, однак фіксується й збільшення імпорту на 26,4%, що зумовило від'ємне зовнішньоекономічне сальдо [9].

Аналізуючи показники зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами світу можна зробити висновок що Європейський Союз залишається одним з основних торговельних партнерів нашої держави. Так, у 2017 р. експорт товарів до країн ЄС становив 17 534,5 млн. дол., спостерігається збільшення вказаного показника порівняно з 2016 р. на 29,9% (на 4 038,2 млн. дол.), відбулось також і зростання імпорту на 20 795,8 млн. дол., що становить 21,3%, або 3 655,0 млн. дол. Негативне сальдо зафіксовано на рівні 3261,3 млн. дол. (у 2016 р. також негативне сальдо – 3 644,5 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту в 2017 р. становив 0,87 (у 2015 р. – 1,02). У загальному обсязі зовнішньоторговельних операцій частка країн ЄС в експорті становила 40,5%, в імпорті – 41,9% (за 2016 р. відповідно 37,1% і 43,7%) [9].

У рамках теми дослідження встановлено, що в загальному обсязі експорту найбільша частка поставок до країн – членів ЄС належить: Польщі – 6,3% (чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола), Італії – 5,7% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження) та Німеччини – 4,1% (електричні машини, насіння і плоди олійних рослин, одяг та додаткові речі до нього, текстильні). Серед інших країн виділяються Російська Федерація, питома вага експорту становить 9,1% (чорні метали, механічні машини, продукти неорганічної хімії), Туреччина – 5,8% (чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, зернові культури) та Індія – 5,1% (жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури, механічні машини) (рис. 2).

Аналізуючи географічну приналежність щодо імпортних операцій з ЄС, найбільші обсяги від загального обсягу імпорту зафіксовано з Німеччини – 11,0% (механічні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту, крім залізничного), Польщі – 7,0% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали) та Італії – 3,3% (механічні машини, фармацевтична продукція, електричні машини). Серед інших країн – із Російської Федерації – 14,5% (палива міне-

ральні, нафта і продукти її перегонки, добрива, механічні машини), Китаю – 11,4% (електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні мате-

ріали) та Білорусі – 6,5% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту, крім залізничного, добрива) (рис. 3).

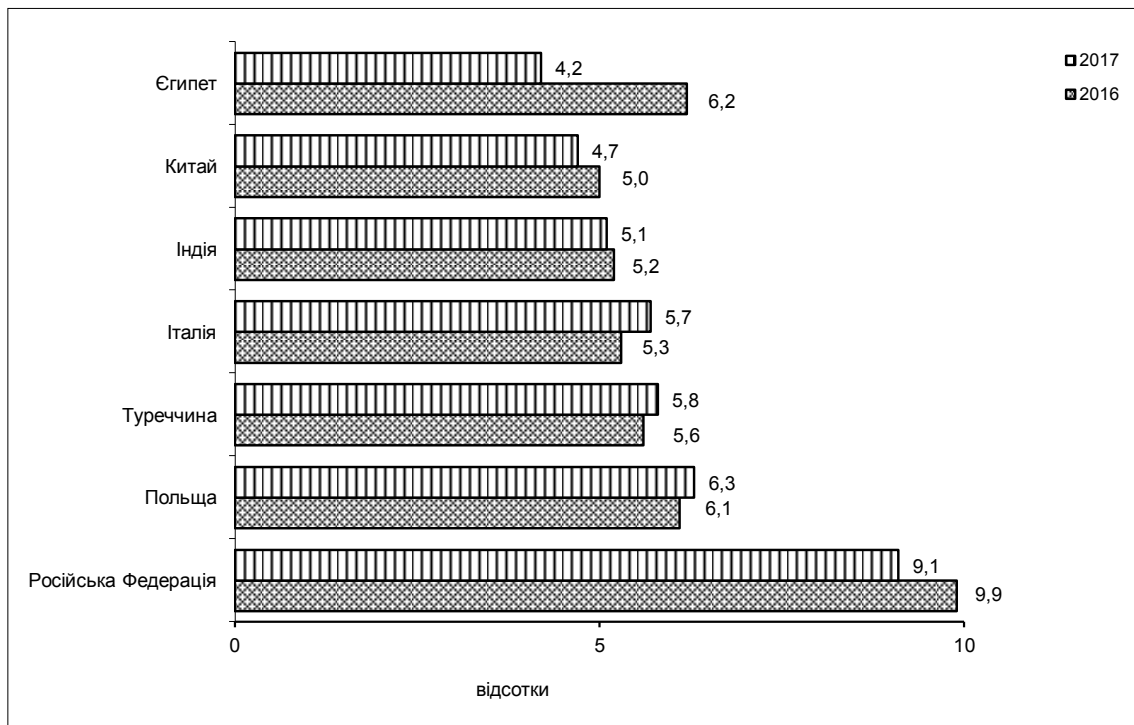


Рис. 2. Основні країни-партнери в експорті товарів у 2016–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

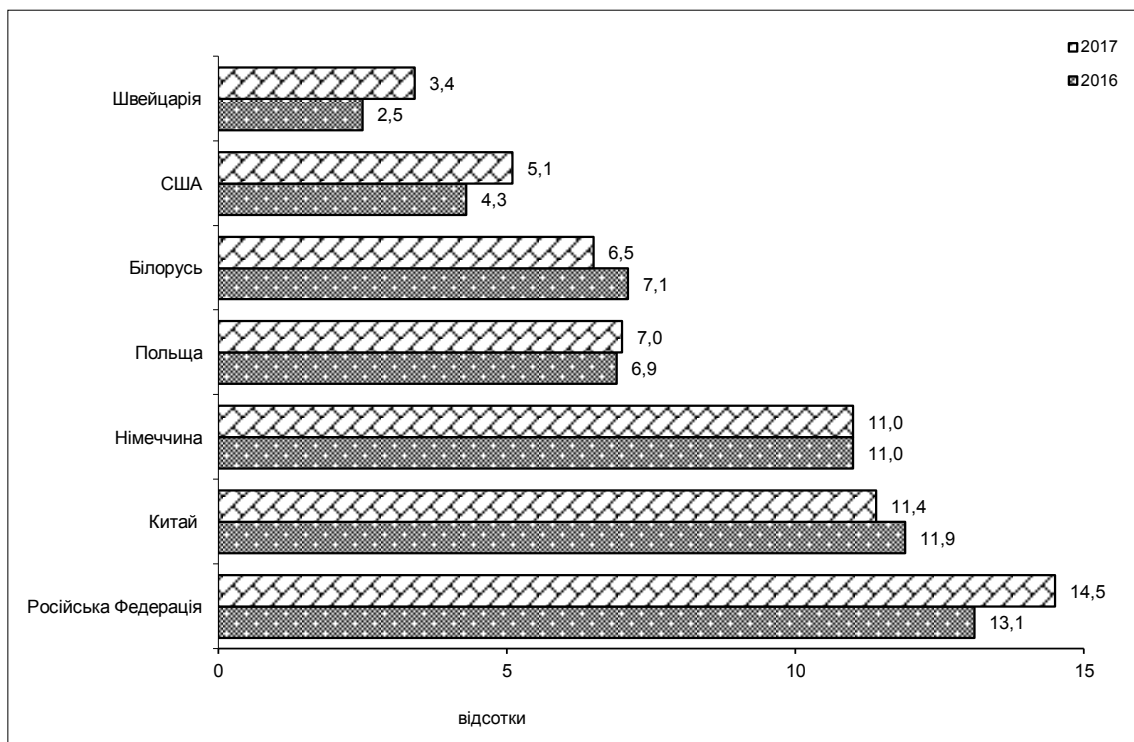


Рис. 3. Основні країни-партнери в імпорті товарів у 2016–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за [9]

У цілому можемо констатувати, що реалізація митної політики в 2016–2017 рр., якщо порівнювати її, наприклад, із 2014–2015 рр., істотно поліпшилася, що, своєю чергою, позитивно вплинуло на зовнішньоекономічну діяльність.

Автори, поділяючи точку зору науковців [10], вважають, що саме сприятливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності створюються завдяки інтегральності національних та митних інтересів. Отже, цілком очевидним є те, що реалізація митної політики на сучасному етапі потребує постійних змін та розширення масштабів міжнародної торгівлі. У зв'язку із цим варто постійно вдосконалювати митно-тарифні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі.

Зважаючи на те, що провідною функцією митної політики є фіскальна, розглянемо надходження митних платежів до ДБУ (табл. 1).

Аналіз динаміки надходжень митних платежів до загального фонду державного бюджету України є свідченням їх щорічного зростання. Так, у 2015 р. сума ввізного мита становила 39,9 млрд. грн., що порівняно з 2014 р. на 28,8 млрд. грн. більше, ніж у 2014 р., тобто відбулося зростання у 3,2 рази, однак останніми роками цей показник суттєво зменшився. Щодо акцизного податку з увезених на митну тери-

торію товарів, то спостерігається тенденція до його щорічного зростання. Стосовно ПДВ слід відзначити, що цей податок становить 80–90% щорічних надходжень митних платежів до ДБУ, тобто питома вага всіх інших податків і зборів становить лише 10–20%. Звідси можна зробити висновки, що всі митні платежі, крім ПДВ, виконують не фіскальну функцію, а скоріше регуляторну та контролюючу.

Для подальшого вивчення існуючого стану розглянемо частку митних платежів у сумі податкових надходжень (табл. 2).

Із наведених даних таблиці можемо констатувати, що найбільшу частку митних платежів державного бюджету України зафіксовано в 2015 р. У цілому митні платежі за період дослідження формували 1/3 частину доходної статті державного бюджету. Слід зауважити, що така ж тенденція є характерною для більшості країн Європейського Союзу. Наприклад, в Іспанії політика стягнення митних платежів подібна до української. Експорт товарів і послуг звільняється від ПДВ, імпорт обкладається ПДВ, при цьому вартістю, що оподатковується, вважається ціна, запропонована продавцем, додаючи всі митні платежі, що мають бути сплачені. Юридично це оформлено як специфічний вид

Таблиця 1

Надходження митних платежів до загального фонду державного бюджету України (млрд. грн.)

Роки	Акцизний податок з ввезених товарів (послуг) на митну територію України	Ввізне мито	Вивізне мито	ПДВ	Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	Плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів	Усього доходів від діяльності митних органів
2013	7,1	13,3	0,1	96,5	0,2	0,1	117,3
2014	14,6	12,4	0,2	107,3	0,2	0,1	135,4
2015	22,8	39,9	0,4	138,8	0,3	0,1	202,3
2016	32,9	20,0	0,4	181,5	0,4	0,1	235,3
2017	29,7	22,6	0,6	250,5	0,3	0,1	303,8

Джерело: розраховано авторами за даними [7]

Таблиця 2

Обсяги податкових та митних надходжень до загального фонду державного бюджету України, млрд. грн.

Роки	Усього доходів	Податкові надходження	Митні платежі	Питома вага митних платежів у сумі податкових надходжень
2013	442,8	354,0	117,3	33,1
2014	456,1	367,5	135,4	36,8
2015	652,0	507,6	202,3	39,9
2016	782,7	650,8	235,3	36,2
2017	1016,8	828,2	303,8	36,7

Джерело: розраховано авторами за даними [7]

операцій, до яких застосовано нульову ставку податку. У результаті експортери не звільнені від документального оформлення своїх операцій для податкових органів [11].

Вплив ЄС на державну митну політику України щороку зростає, і його результати ми постійно спостерігаємо. Україна тримає курс в напрямку ЄС, тому виконання вимог щодо здійснення трансформацій у державній митній справі є одним із першочергових завдань держави. Таким чином, доцільним, на нашу думку, є постійне внесення змін у національне митне законодавство та використання інструментів митно-тарифного регулювання, які не тільки не суперечать принципам СОТ та ЄС, а й здатні захищати економічні інтереси України. Отже, ефективно поєднання протекціонізму та політики вільної торгівлі дасть змогу Україні зміцнити позиції на європейському ринку, що, своєю чергою, забезпечить захист економічних інтересів держави.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Євро-

інтеграційний вектор розвитку України посилює роль митної політики та потребує пошуку нових механізмів її реалізації. Ратифікація Угоди про асоціацію та амбітні плани на інтеграцію з ЄС розпочали новий етап формування сучасних підходів до реалізації митної політики в Україні. Особливого значення у цьому аспекті набувають митне регулювання та підвищення якості митних послуг шляхом узгодження регуляторної бази країни з відповідним законодавством ЄС.

Позитивних результатів реформування можна досягти лише за умов спрощення митних процедур, гармонізації документів, підвищення якості державного управління, належного застосування законодавства та доступності достовірної інформації.

Таким чином, вважаємо, що лише за наявності зваженої та далекоглядної митної політики можливо досягти ефективного державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, спрямованого на забезпечення належних зовнішньоекономічних умов для розширеного відтворювального процесу в державі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику. URL : <https://apitu.wordpress.com/2017/04/18/concept/>.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI, зі змінами та доповненнями станом на 26 лютого 2018 р. URL : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Гребельник О. Митна справа : підручник ; 4-е вид., оновл. та доповн. Київ : Центр учбової літератури. 2014. 472 с.
4. Договір про заснування Європейської Спільноти 1957 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
6. Прес-служба Державної фіскальної служби України. URL : <http://sfs.gov.ua>.
7. Звіт Державної фіскальної служби України за 2017 р. URL : <http://sfs.gov.ua>.
8. Гуцу С.Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 4. С. 105–109.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Кузьмін О.Є., Тодощук А.В., Мельник О.Г. Реформування митної політики України в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11(185). С. 53–60
11. Новікова К.І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні. *Академія митної служби України*. URL : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=13564>.